

היכל הוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון כ"ח חודש ניסן תשפ"ד לפ"ק

דבר המערכת

מתוך שבח והודאה להבורא י"ש - הננו נותנים לפניכם היום ברכה מהני מילי מעלייתא דהתאמרו בני מדרשא, ולרבות בירורי הלכה בשאלות הנוגעים למעשה, כאשר עיניכם תחזינה מישרים, דבר דבור על אופנו, לשמחת וחדות לב כל שוחרי התורה - אשר בוודאי יתענגו לאורה.

ובעמדינו עתה בפרוס ימי הפסח הבעל"ט, על כן מצאנו לנכון ליעד את תוכן הגיליון להלכות מכירת חמץ והמסתעף. ומבואר בחז"ל (סנהדרין קא.) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר ודבר בעתו מה טוב, וכן אמרו ז"ל (עירובין נד.) שמחה לאיש במענה פיו, ודבר בעתו מה טוב, אימתי שמחה לאיש - בזמן שמענה בפיו, ופירש"י: שידוע לדרוש הלכות חג בחג.

ובריש הלכות פסח (סי' תכט ס"א) 'שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום', ומבאר הב"י שנוצטוינו בזה בפרט בדיני פסח וז"ל: דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום, כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתיהו מקמי הכי, ע"כ.

והשר שלום מבעלזא זי"ע אמר בפירוש מאמר חז"ל (סוטה יג:) כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשא, ע"כ. שכוונת דבריהם שעל ידי מה שגומר ושונן את ההלכות של המצוה, זוכה לקיים את המצוה בשלימות.

ויה"ר שע"י העסק בהלכות פסח, נזכה לקיים את כל המצוות כתיקונם וכמצותם.

ובהגדה של פסח אומרים: 'חכם מה הוא אומר - מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צווה ה' אלקינו אתכם, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו', וברשע מה הוא אומר - מה העבודה הזאת לכם וכו' הקהה את שיניו, ואמור לו אילו היה שם לא היה נגאל, ומפורסמת הקושיא מה החילוק בין החכם לרשע, ולמה משיבים את החכם ולומדים עמו להלכות פסח, ואילו הרשע ע"י שאלתו נעשה כופר בעיקר עד שהוציא את עצמו מן הכלל.

ונראה לומר בזה כי שאלת חכם חצי תשובה, והיינו המשך בעמוד 2

- פנינים ליו"ט פסח 'זמן חרותנו' - במשנתו של מרן המהר"ל זי"ע

התורה, הרי לכך נתקנה חג השבועות, זמן מתן תורתנו! ואם משום שהיו בני ישראל משועבדים ונגאלו מעבדות לחרות, הרי יש לנו עוד ימים טובים כאלה, כחנוכה ופורים, ובמה גדול כוחו של פסח מהם?

המהר"ל (גבורות ה' פ"ד) מבאר שבענין יציאת מצרים לא היתה הצלה משעבוד של עבודה גרידא, אלא שנעשו בני ישראל אז אומה ומציאות נפרדת, משום שבשעבוד מצרים היו במציאותם עבדים למצרים, ולא היתה בהם שום מציאות נפרדת מעבדותם, וכמו יד העבד שדינו כיד בעל הבית, וכל גופו משעובד לגמרי לאדונו בלא שיהא בו מציאות של אדם, ואף שהיו מזרע האבות הקדושים, עדיין בחסרון החרות היו חסרים מציאות של אומה נפרדת.

ועוד מבאר המהר"ל (פרק סא) שבמצרים היה ענין שעבוד בני ישראל בכמה בחינות: א) עצם השפלות בחסרון חרות בהיותם עבדים ב) מה שנשתעבדו בעבודה קשה בחומר ובלבנים, והיא אשר שברה את רוחם עד שזעקו אל ה' ג) מה שהגדילו המצריים את קושי העבודה במה שהחליפו עבודת אנשים בנשים ולהיפך ד) עצם המציאות שהיו ברשותם של עם מצרים.

בכל השנה כולה אנו מזכירים ענין פסח, במה שאומרים במצוות רבות הנוסח 'זכר ליציאת מצרים', אולם מיוחד הוא היו"ט פסח שיש בו מצות סיפור יציאת מצרים. ויש לומר שצטוינו לספר על יציאת מצרים בליל פסח, כדי שנדע מענין הגאולה, ואז נוכל לזכור בכל השנה את הגאולה ממצרים. ובזה יש לבאר מה שסידרו בהגדה של פסח את המשנה (ברכות יב:) 'אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך - הימים, כל ימי חיך - הלילות וכו', ותמוה למה סידרו משנה זו העוסקת במצות זכירת יציאת מצרים של כל השנה ולא במצות זכירת יציאת מצרים של ליל פסח? אלא לפי הנ"ל אתי שפיר, שעל ידי סיפור יציאת מצרים בליל פסח יוכל לזכור יציאת מצרים במשך כל השנה.

והנה, בעיקר היו"ט של פסח יש לעיין למה נתקנה, ובמה נתייחד פסח שיש בו מעיקרי האמונה ויסוד עם ישראל (עי' רמב"ן בסוף פר' בא שביציאת מצרים תלויה יסוד האמונה)? אם לציין שאז נעשו בני ישראל לעם, שלאחר יציאת מצרים נתעלו בני ישראל ועלו ממ"ט שערי טומאה, עד שהיו ראויים לקבל את

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":

0333 613 6565

אפשר גם לשלוח שאלות באימיל:

dvarmishpot@gmail.com

שעות מענה בהיכל הוראה:

ימים א-ה:

משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ

ערב שב"ק:

משעה 10:00 עד 12:00

0333 613 6565

עוד מביא שם מה דתנן בפסחים (קטז): 'לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' הוציאנו מעבדות לחרות וכו' ומאפלה לאור גדול, והיינו הכוונה בזה וז"ל: 'כי כאשר היו במצרים תחת רשות אחר, היו דומים כמי שהיו עומד באפילה ויש הפסק בינו ובין השמש, כך כאשר היה במצרים בלא זה שהיה עליהם שעבוד מצרים, היו כאילו לא היו נמצאים בפועל וכו' ואח"כ יצאו לאורה להיות להם מציאות בפועל, עכ"ל. ולפי"ז ביאר שינוי הלשונות שנקט בעל ההגדה 'מעבדות לחירות' - היינו ענין הראשון שהיא כנגד השפלות בחסרון חרותם בהיותם עבדים, וכנגד ענין השני שהיא מה שנשתעבדו בפרך בחומר ובכלבים המשבר את הגוף אמר: 'מיגון לשמחה, וכנגד ענין השליש שהיא מרירות העבודה בהחלפת המלאכות שבין האנשים לנשים אמר: 'מאבל ליו"ט', וכנגד ענין הרביעי שהיא השעבוד תחת אומת מצרים אמר: 'מעבדות לגאולה, ועוד יש גורסים בערבי פסחים: 'ומאפילה לאור גדול, כנ"ל (ועי' שם עוד [פרק ל] איך שביאר לפי"ז ד' הלשונות של גאולה).

ובזה אתי שפיר גודל השמחה שיש ביו"ט פסח, מה שמזכירים בכל המצוות את ענין יציאת מצרים, משום שתלויה בזה יסודה של האומה הישראלית, מה שקודם לכן לא היו במציאות של אומה עד שזכו ונגאלו ממצרים.

ועוד מבאר שם בגבורות ה' וז"ל: 'יש מקשים מה הועיל לנו היציאה, הרי אנו משועבדים בשאר מלכות, דמאי שנא מלכות מצרים משאר מלכות, ודברי הבאי הם, כי כאשר יצאו ישראל ממצרים קבלו הטוב בעצם, עד שהיו ראויים בעצמם להיות בני חורין מצד מעלתם, וזאת המעלה עצמית לישראל - שהם ראויים להיות בני חורין מצד עצם מעלתם, ודבר מקרי לא יבטל דבר עצמי כלל, כי עדיין על ישראל המעלה הזאת שהם בני חורין בעצם עם השעבוד במקרה, כי אחר שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ונתן אותם בני חורין, ולא עוד אלא אף מלכים וכו', ולפיכך אומרים חכמי ישראל (שבת קיא.) כל ישראל בני מלכים הם אף בגולתם, וזה מצד המעלה והחשיבות שקנו ישראל בעצם - לא נתבטל במקרה כלל, וע"כ.

ולזה נמצא שביו"ט פסח אנו משבחים על עצם מציאות עם ישראל, ועל החירות שבא לישראל להדבק על ידה אל השכינה על ידי המנוחה מהעבדות, וזה 'מאפלה לאור גדול' - וכפי שמבאר שם ענין האפילה היה גם בלא השעבוד, בעצם מה שלא היו בני חורין, ואח"כ הוסיף והטיב לנו השי"ת במה שנתן לנו התורה, שזה היה רק לאחר שנעשו במציאות 'עם ישראל', ושזו שוב יש אומה שאפשר ליתן לה את התורה.

ולפי משנתו של המהר"ל ניתי להבין את לשון בעל ההגדה שאמר: 'עבדים היינו לפרעה במצרים וכו' ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, והיינו שאפילו אם לא היינו עובדים את פרעה בעבודה קשה המפרכת את הגוף, אבל עדיין עצם ענין השעבוד היה נמשך גם לאחר כן, לא היו באים למציאות החירות - להיות במציאות אומת ישראל, ועל זה אנו מודים ומשבחים בליל פסח. ובזה כמה נשתנה לילה הזה של פסח מכל הלילות שבכל הזמנים, לפי שבכל הדורות כולם לא נעשתה נס שיש בה שינוי בבריאה כמו שהיה ביציאת מצרים, לבד מצאשר יהיה ביום הגדול והנורא בביאת משיח צדקינו שאז תשתנה כמו כן הבריאה בעצם, ויהיה בזה נס ושינוי גדול יותר מאשר היה ביציאת מצרים.

ולפי זה יש לבאר שאין הכי נמי שעל העינוי שנרמז בפסוק 'וימרו את חייהם', בזה באמת לא היתה נשתנה הלילה הזה, רק החלק של 'עבדים היינו' - היינו השעבוד, ועל זה אמר בעל ההגדה: 'אילו לא הוציא הקב"ה אותנו ממצרים, הרי אנו ובנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים, וכעין שביאר שם המהר"ל שנס גדול כיציאת מצרים לא היה יכול להיעשות לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, משום שנס גדול ושינוי בבריאה כזה רק הקב"ה בכבודו ובעצמו יש לו כוח לזה, להוליד מציאות של עם ישראל על ידי שינוי במערכת הטבע.

במה שהראה שרצונו ללמוד ולשמוע הלכות, וכמו שמפרט ואמר 'מה העדות והחוקים והמשפטים, ולכן אמר בעל ההגדה: 'ואף' אתה אמור לו כהלכות הפסח, היינו שילמד עמו את ההלכות, משא"כ הרשע שאינו בא לשמוע את הדינים, רק שואל על ענין 'עבודה קשה' - מה 'העבודה' הזאת לכם, ומשום שאינו רוצה ללמוד את ההלכות, ורוצה לקיים רק מצוות שחייבים לקיים, לכן חסר מעצם המתיקות והשמחה שיש במצוות, וכלפיו הוא באמת 'עבודה קשה', ולזה משיבים לו: 'לכם ולא לך' - כי רק 'לך' בעבור שאינך רוצה ללמוד את דיני המצוה, לכן הרי המצוה לך 'עבודה קשה', ולכן אינו זוכה לקיים את המצוות, אבל לאלו המלמדים את דיני המצוה - אינה נחשבת כלל לעבודה קשה.

ומן הראוי לציין את דברי הליקוטי מהרי"ח (סדר בדיקת חמץ) שהביא מהייטב לב זצ"ל וז"ל: 'ועי' בספר פנים מכבוד אדומו"ר הגה"ק מו"ה יקותיאל יהודה ט"ב מסיגוט זצ"ל"ה רמז נאה למנהג העולם לבדוק הכיסים ביום, הדנה ידוע דעל גזל אין מועיל תשובה עד שישבי הגזילה, והנה בדיקת הכיסים הם לרמז על הגזל הנקרא חמץ, אך בדיקה זו אינו מועיל אלא על הגזל הידוע לו יישב הגזל, והנה בלילה אינה הבדיקה רק לחמץ שאינו ידוע לו, אבל ביום - הבדיקה ג"כ לחמץ ידוע לו, לכן בודקין ומעבירין אז החמץ מהכיסים ע"ש, ודברי פ"ח"ח ושי', עכ"ל.

בהגדה של פסח אומרים הנוסח: 'על אחת כמה וכמה טובה ומכופלת למקום עלינו, וכן הוא בגמרא פסחים (קטז): אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה, א"ל 'בעי לאודויי ולשבוחי'. ונציין לאיזה מילתא דאדגתא בענין הכרת הטוב, שביו"ט פסח אנו עסוקים להלל ולשבח להשי"ת על כל הטובה שעשה עמנו.

וראה מה שכתב החוות דעת בהקדמה לפירושו על ההגדה 'מעשה ניסים', ולאחר שמארין בענין ההודאה להשי"ת מביא וז"ל: 'וביחוד סיפור יציאת מצרים, אשר הוא שורש בכל הטובות שהטיב וכמו שאבאר בפנים, הטיל עלינו יתברך בחיוב גמור, להיות מצווה ועושה לספר נסיו ולהודות לו על כל פרט ופרט, כדי להגדיל שכרו אתנו, אף שהוא מחוייב בחיוב שכלי לכל מקבל טובה להודות למטיב לו, חשב עלינו יתברך ההודאה למצוה.'

ויש לבאר שזה שאמר בעל ההגדה: 'ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים'. שלכאורה תמוה מה ענין ידיעת התורה לפטור מסיפור יציאת מצרים, וביותר שלומדי ויודעי התורה הם הרי המהדרים במצוות התורה יותר מאשר פשוטי העם, אלא כוונתו לומר שבזה שהוא יודע את התורה כולה ועוד שהוא נבון, ישכח מלהכיר טובה על זה, ולכן מזכירים לו: 'עבדים היינו לפרעה במצרים וכו', ואילו לא הוציא הקב"ה אותנו ממצרים, היינו משועבדים עד עכשיו לפרעה במצרים, ואז לא היה בידו ללמוד תורה כלל, נמצא שעל ידי סיפור יציאת מצרים הוא מבין בדעתו להכיר טובה להקב"ה, ולכור מה שעשה עמנו בגאלנו מעבדות לחרות ושרך כך זכה לכל מה שזכה בהשגת התורה.

וכן מצינו בפרשת הביכורים שפירשי"ע עה"פ (דברים כו, ג) 'ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו הגדתי היום' וז"ל: 'ואמרת אליו - להגיד שאינך כפוי טובה, ומצינו בוידי' של בעל הביכורים מספר מענין שעבוד וגאולת מצרים, ומתחיל (שם ה) 'ארמי אובד אבי וירד מצרימה' וגו', וכבר הקצו המפרשים למה מזכירים אז דווקא את פרשת יציאת מצרים, ויתבאר שבזמן שבא האדם להודות ולהכיר טובה להשי"ת על הטובה שעשה עמו בענין הפירות, אזי הזמן גורם שגם יכיר טובה להשי"ת על הטובה הגדולה שעשה השי"ת עמנו ביציאת מצרים, במה שהוציאנו מעבדות לחירות ומאפילה לאור גדול. וכגון זה מצינו שתיקנו חז"ל בנוסח ברכת המזון 'נודה לך ה' אלוקינו וכו' ועל שהוצאתנו ה' אלוקינו מארץ מצרים, והוא ג"כ כדרך זה, שבזמן שאנו מודים על המזון ומכירים טובה להשי"ת, ראוי להכיר לו טובה גם על עיקר הניסים שהיו ביציאת מצרים.

ונסיים בדברי הרדב"ז בשו"ת (ח"ג סי' תתקעז) וז"ל: 'שאי אפשר להסביר בדרך הפשט מדוע החמירה תורה כ"כ באיסור חמץ [דאסור במשהו ואסור בהנאה, וכיוצא בחומרות אלו שלא מצינו בשום איסור], ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפי' כל שהוא לא בטיל הוא אמת ונכון'. וידוע מאמר הבית אהרן מקארלין זי"ע שלמקום שאינו מגיע לבדוק בידיו צריך לבטל בלב, מיט א שטיק הארץ, והיינו רצון והשתוקקות לשנות מהמעשים הרעים ולחזור למוטב.

והנה פשוט וברור שאף שפסקי וביורוי ההלכה שלפניכם מובאים מבאר תורתם של גדולי הפוסקים, מכל מקום מאחר שעי"י פרט קטן יכול הדין להשתנות, לכן יש לעשות שאלת חכם בכל מקרה לגופו של ענין.

בשם רבני הכולל שליט"א נברך את כל הקוראים והמעיינים החשובים, וכן את תומכי הכולל החשובים, ואת כל אחינו בני ישראל, שיזכו לחוג את חג הפסח בדיצה ובחדוה. ויה"ר שבקרוב נזכה לעלות לציון ברננה, ושם נאכל מן הזבחים ומן הפסחים, אכ"י"ר.

המערכת

חודש ניסן תשפ"ד

על הפרק - מכירת חמץ

את החמץ, ובטעם הדבר כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כב אות ז') שהוא כדי שתועיל המכירה גם לחמץ שלא בא לעולם, שבה שמקבל הרב תשלום הרי נעשה דינו כפועל, והרי קי"ל שיד פועל כיד בעה"ב (ב"מ יב.) וזכה בכל עת עבור הבעה"ב, וכמו שאם שכן פועל ללקט מציאות, אזי המציאות לבעל הבית כל זמן שלא חזר בו, ואף שהמציאות עדיין לא באו לעולם, ולכן בזה שממנה את הרב לשליח למכור את החמץ שיש לו עכשיו ושיהיה לו אח"כ, והוא משלם שכן טרחת השליח, הרי נשתעבד לו אף לדבר שלא לעולם.

ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סי' טז) מוכיח את בני הכפרים המתעצלים למכור את חמצם לרב, ומוכרים בעצמם בכפריהם, וז"ל: 'חלילה לעשות כזה, כי כמה פעמים

שכל אנשי העיר היו מוכרים את חמצם לרב העיר, והרב מכר אח"כ את החמץ לנכרי, ואח"כ נהגו שיימכרו הגוי הכל בדרך שליחות, שהאדם הבא לפני הרב ממנה בהרשאה - שנעשית על ידי קנין - את הרב כשליח למכור את החמץ בשליחותו. וחותם על השטר, לצאת גם שיטת המקו"ח שסובר שלא מהני חתימה ע"י שליחות.

א] ומבואר בדברי הפוסקים שצריך שתהא המכירה גמורה ולא כאחזת עיניים בעלמא, וכן הזהיר בקיצור שו"ע (סי' קיד ס"א) וז"ל: 'ולא יחא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצות אנשים מלומדה, אלא צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת להאינו יהודי מכירה גמורה וחלוטה'.

ב] ויש הנוהגים ליתן מעות לרב שמוכר

הנה נהגו בתפוצות ישראל למכור כל אחד חמצו אשר בביתו, ובמאמר זה נבוא לעיין בגדר מכירת החמץ שמוכר הרב לנכרי. ויש לציין בפשיטות שצריך כל אחד לסמוך בזה על רבו שלו, וזכות הרבים הסומכים עליו מסייעתו שלא תצא מכושול מתחת ידיו. **כמו שכתב בליקוטי מהרי"ח (הנהגת ער"פ) שכתב וז"ל: ואין צורך להאריך בדיני מכירת חמץ, שכבר נהגו ישראל שאין מוכרים חמץ רק על פי תלמוד חכם, ע"כ,** ונביא איזה פרטי הלכות הנוגעים להמוכר חמץ, ומתוך כך יבוא בעז"ה למכור את החמץ באופן הראוי להלכה, ונציין שלא באנו לכתוב הלכה למעשה רק לעורר לב המעיין.

מצאנו כמה דרכים באופני המכירה במשך הדורות, שבתחילה היו נוהגים

ביורוי הלכה

1) ונראה שבזמן מרן החת"ס היה כל אחד מוכר בעצמו לגוי ולא על יד הרב, וראה מה שכתב בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קיא) וז"ל: 'ומה שאני כותב ספק במכירה, מפני שיש במכירת חמץ כמה עיקולי ופשוטי, ומחוייב כל רב ומורה בכל שבת הגדול להורות לעם איך יאמרו ואיך יעשו שטר קנינים המועילים כמו שאנו רגילים פה וכו', אבל יען שאין מנהג הרבנים כן, אלא דורשים בשומר שמסר לשומר או קציעה וכדומה, והעם מוכרים עפ"י דרכם ומנהגם, ע"כ כתבתי בלשון ספק, ע"כ.

וכנראה מפני המכשולות המצויים, שאין כל אדם יודע את דרכי הקנינים שצריך ע"פ דין חו"מ, וכל פרטי הזהירות שצריך, לכן נהגו למכור על ידי הרב. וראיתי מובא משו"ת עני בן פחמא (או"ח סי' כב) שהביא וז"ל: 'וע"ד הענין של הרשאה, הנה שמעתי מחותני הראשון ז"ל הרב המאוה"ג מוה"ר ראובן ליב ז"ל, שהיה אב"ד בכמה קהלות וכו', ואמר לי בשם חותנו הרב הגאון הקדוש מוה"ר שרגא פייביל זצלה"ה ז"ע, שהיה אב"ד דפ"ק יצ"ו, איך שהתעוודו יחד בווארשא עם הרב הקדוש בעל חידושי הר"ם זצלה"ה, ודברו מזה איך שהמכירת חמץ לא נעשה כדון, באשר שהמוכרים בעלי חמץ, אשר יש ביניהם הרבה אנשים פשוטים ואינם מבינים כלל את כל הענין של המכירה, ובפרט שנעשה בחפזי שהזמן קצר לאיסור חמץ, וגם אף האנשים בני תורה, ג"כ נעשה אף לפנים ואינם מוכרים כלל בלב שלם, שהערל הוא איש עניי כמובן, לכן הסכמו אצליהם לנהוג ע"פ שטר כזה, היינו שזאת יכולין ליתן להבין את כל איש ישראל, שימנה את הרב למורשה על כל מיני חמץ שלו, שיעשה הרב כפי הבנתו בענין המכירה, ואך שיציל אותו מאיסור ב"ו וכו', וזאת עושה כ"א בלב שלם, והרב המורשה עושה הכול ע"פ דין, שתהיה המכירה בהכשר על אופן היותר נאות, ע"כ.

2) וזה תמוה למה נהגו להרשות את הרב על ידי מעשה קנין, הרי פסק המחבר (שו"ע חו"מ סי' קכב ס"א) שלעשות שליח למכור אין צריך לעשות קנין, אלא שמבואר ברמב"ם (פ"ה מהל' מכירה יא-יג) שנהגו ברוב המקומות להקנות גם היכן שאין צריכים קנין, וז"ל: 'קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרת לעשות דבר זה, אין צריך דבר אחר כלל, עכ"ל.

ובספר משפטי המכירה הביא שיש סוברים שצריך קנין מעיקר הדין, מכוח מה שנפסק (שו"ע חו"מ סי' קכב ס"ד) המרשה את חברו להוציא את שלו מיד המחזיק בו, צריך ליקח לו בקנין שהרשהו, והיינו למה שנותן לו רשות לגבות דמי המכירה צריך קנין, כדי שתהא לו רשות לירד עם הלוקח. ומקשה שם שלפ"ז י"ל כן בכל שליחות שיכול להיות שיהיה דו"ד בין קונה להמוכר ויצטרכו לדון גם לאחר מעשה המכירה, כמו כן נחייבם למעשה קנין לתוקף המכירה, אלא כיון שיסודו ה"ה שליחות ל"צ מעשה קנין, וא"כ ה"ה בזה דשלח לו למכור החמץ ל"צ שיתקיים ע"י מעשה קנין.

אלא שנראה לחלק בזה, שכן שאני מכירת חמץ שעושים מכירה גמורה, ועושהו בדרך שיחזיר הנכרי את החמץ לאחר הפסח, שאם רוצה להחזיק את החמץ לאחר הפסח צריך לשלם דמי החמץ, ונמצא א"כ שצורת המכירה אינו רק שליחות בעלמא, אלא צריך להיות נושא ונותן בדין ודברים עם הגוי בעניני התביעה, כיון שרוצה השליחות רק בדרך זה וא"כ נמצא שיהא בו תועב, ואיה"ו שלענין עצם המכירה היה מועיל גם בלא קנין, אבל כיון שצורת המכירה נעשתה בדו"ד הנוגעים גם לאחרי פסח, ולכן לתוקף ענין זה צריך לעשות קנין, ודו"ק.

3) ויש מהפוסקים שסברו שאין חסרון במה שאינו מקנה את חמצו בכל לבו, לפי שבדיני מקח וממכר ידוע שאם עשה מעשה אמרינן 'דברים שבלב אינם דברים'. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' יח) וז"ל: 'ומה בכך, אפילו אם היה כוונתו להערמה, הגע בעצמך, ישראל ימכור לישראל סחורות באופן המועיל בחליפין, או בהקנאת מקום, או במקום שספק קונה, ולא ימסור המפתח, ויהיה בלב המוכר להערמה גמורה שמחשב בלבו לבטל המקח, ואח"כ יבואו לדין, וכי אנו משגיחין בהערמה דיליה, הלא נקאה את שיניו בדין, ויוצא המקח מידו בע"כ, ונאמר שכבר זכה הקונה, ה"נ כבר זכה הקונה הנכרי, ומה לנו בהערמת המוכר, וכיון שזכה הנכרי אין עובר בבל יראה, עכ"ל.

והנה לכאורה יש לתמוה על הפוסקים שסברו שצריך שיהא בכל לבו.

ויש לומר בזה ב' דרכים: א) כיון שיש אומרים שעל ידי עצם המכירה הוא מבטל את החמץ, ומועילה א"כ המכירה עכ"פ מטעם ביטול, וכל דין הביטול הוא בלב, ולכן צריך שיהא בכל לבו. ב) יש לומר לפי המבואר בשו"ע (חו"מ סי' רז ס"ד ברמ"א) שלגבי מתנה אמרינן 'דברים שלב הוי דברים', וביאר הטעם בסמ"ע (שם ס"ק י') שדווקא במכר שקיבל מעות עבור החפץ, אמרינן שמסתמא גמר ומקני אם לא פירש, משא"כ במתנה שנותן לו בחנם, שבה שפיר אמרינן שאומדן דעת כל דהו מבטל המעשה, ואמרינן שלא גמר בדעתו ליתן לו מתנה בחנם, ואם כן נראה שה"ה יש לומר לגבי מכירת חמץ, שאפ"ל אם דינו כמכר, עדיין מ"מ כיון שהמכירה היא רק לפסח, ודעתו מפורשת שרוצה לקנותו תיכף לאחר הפסח, ע"כ אפשר שדינו כמתנה, שצריך להקנותו לנכרי בדעתו דווקא, ובלא"ה הוי אמרינן 'דברים שלב הוי דברים' ולא היתה המכירה בתקפה.

וע"י בבית יוסף (או"ח סי' תמח) שהביא את דברי התוספתא (פסחים פ"ב ה"ו) שכתב: ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי הוא מוכר לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח, ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה, ע"כ. ורבינו ירוחם (נ"ה ח"ה מו.) הוסיף על דברי התוספתא בשם הבה"ג (הל' פסח כט ע"ג) 'ובלבד שלא יערים', והקשה הבי": 'ואיני מבין דבריו, דהא שרי ליתנו לגוי במתנה ולחזור וללקחו אחר הפסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפילו הכי שריא מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי, ע"כ. וע"י בשו"ת כתב סופר (סי' י) שמבאר שזה שכתב 'שלא יערים', היינו רק באופן שנתנו לו במתנה, שבה תלה את כוונתו במה שבלבו, אבל במכר אפילו קיבל רק קצת מעות, מ"מ מכירה גמורה היא ואין בה חשש שאלה עד שצריך להזהיר שיגמור בלבו שיהא מוכר לו, מה לנו ולמחשבתו לאחר שקיבל דמי זבני, ע"י. ומבאר שם שזה שלא שיטת הבי", שכתב שהדין 'שלא יערים' קאי ג"כ על מכירה, ודעתו של הבי"ב מובן לפי דבריו לעיל בס"ד.

ובלא"ה יש לעיין בכל מכר דאמרינן 'דברים שבלב אינם דברים', שזה רק לגבי להוציא מיד האחר, שבה אמרינן 'לא הוי דברים' ואינו יכול לבטל את המכירה, אבל אם באמת כלפי שמיא גליא שלא היה בדעתו להקנות, א"כ י"ל שחסר בדין מקח וממכר, אלא שלענין דין חושן משפט אינו נוגע כיון שפעל ועשה מעשה קנין, ע"כ נקטינן שגמר בדעתו להקנות בלב שלם, וא"כ לגבי מכירת חמץ שצריך לצאת ידי שמים ולבטל את חמצו מרשותו, צריך שיהא בלב שלם, אולם לכאורה נראה שלפי דין חו"מ זכה הגוי בחמץ לגמרי, א"כ כבר מועיל ג"כ לענין איסור 'בל יראה'.

יזדמן שצריך לדעת איך לכתוב פרטי המקומות והחמוצים, והשו"ב הכפרי הלואי ידע הלכות שו"ב כראוי ולא הלכות פסח, וגם בין המורים ראיתי כאלה שטועים בפרטי כתיבת הצעטלען וכו', ועוד כי זה גזל גמור, דהלא ההכנסה ממכירת חמץ שייכת בכל תפוצות ישראל להרב, וכן ההכנסה מהכפרים שבגליל העיר שייכת לו וכו', ע"ש.

ג] מי שיש לו מניות (shares) בחברה של גוים המוכרים גם חמץ, לכתחילה הדין שיש לו למכור את חלק החמץ שיש לו בחברה, וכבר דנו בזה גדולי עולם מה דינם של המניות וחברי בע"מ (קאמפאני) מה דינם, ומרן הגאב"ד זצ"ל בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' סב) נוטה להקל בכל אלו ע"ש.

אבל בשו"ת מנחת יצחק מבואר שצריך למכור את חמצו כדי להינצל מאיסור חמץ,

והגם שבדיניהם כדי למכור מניות צריך להיות רשום ע"ש חברו, אפ"ה אין לחוש,⁴ והנה כל עצם הנידון בענין המניות אם מיקרי שיש לו בעלות, זה דווקא באופן שאין לו בעלות עליהם ואינו יכול לחוות דעתו בהחלטות הקשורות לעסק, משום שאז י"ל לא נקרא שהחברה נמצאת גם בבעלותו, אבל באופן שיש לו דעה רשייכות להחלטות, אז לכו"ע חייב למכור את החמץ.

ד] וכן אסור לקנות חמץ קודם הפסח באופן שיש בדעתו למכורם לגוי למשך ימי הפסח, ובכדי שיהיו מוכנים לו תיכף לאחר החג (עי' בספר 'מכירת חמץ כהלכתו'), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' מט) לאחר שדן שם בענין זה מסיק ז"ל: 'ועכ"פ נראה דדבר מגונה הוא למכור לכתחלה כדי שיהי' לו מיד אחר הפסח, מכל מקום באין עצה אחרת וגם הוא מקום הפסידא, כדאי הם המתירים לסמוך עליהם'.

ה] ודנו הפוסקים אם בכלל מה שהאדם מבטל את חמצו הוא מכוון גם על החמץ שמוכר לנכרי או לא, והנפק"מ בזה: שכן אם נכלל בביטולו יוצא שמדין תורה אין החמץ שייך אליו, ומה שמוכרם לנכרי אינו אלא מדין דרבנן שחששו שמא ימצאם בפסח ויבוא לאוכלם, ואם אינם כלולים בביטולו אזי המכירה מדין תורה שלא יהיו החמץ בבעלותו וברשותו.

שיטת הקצוה"ח (סי' קצד) ומקור חיים (סי' תמח) ושו"ע הרב⁵ (סי' תמח ס"ח) שכל מה שמוכר לגוי נכלל בביטול החמץ, וא"כ נמצא שמדין תורה יצא ידי חובתו מצד דין הביטול לחוד, אלא שהמכירה מועילה לצאת יד"ח מצות ביעור חמץ מדרבנן, אבל הרבה פוסקים (פרמ"ג או"ח סי' תמח א"א סק"י ועוד) סוברים, שכל החמץ שהוא מוכר לא שייך לבטלם, ויש במעשיו אלו משום סתירה, שכן ממה נפשך - אם מבטלם ואינם שלו איך ימכרם לנכרי, וכן איפכא.

בירורי הלכה

4) ויש בענין זה ב' הסברים: בשו"ת חת"ס (סי' קיג) מביא שהשיב להגאון בעל ברוך טעם, שבאמת יש לעצם המכירה תוקף גם לפי חוקי המדינה, משום שלענין מכירת חמץ גם הם מסכימים שימכרו באופן כזה, רק היכן שמוכר בדרך התגרים, בזה הטילו חוב שיהא להם תוקף גמור, אבל לענין איסור חמץ לא איכפת להם כלל. ב' ועי' בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סי' לו) שכתב ז"ל: 'דאין לנו רק דין שפסקה לנו התורה, והיינו שלא איכפת לן כלל מה שבדיניהם אין תוקף למכירה.

(ועי' בשדי חמד [מערכת חמץ ומצה סי' ט סוף אות כה] שהביא משו"ת חשק שלמה שכתב ז"ל: 'אודות קול הרעש הנשמע במחנה העברים, מחמת הפקודה החדשה מאת הקיר"ה, ששטר הנכתב בלשון עברית אינו מועיל, וכתב השד"ח: 'ידע כ"ת שאין זה חדש, ומבואר בספר מקו"ח שגם בזמנו לא היה מועיל המכירה ע"פ דינא דמלכותא שמוחזקים הדבר להיתול בעלמא, ומאי נפק"מ בזה אם מחמת הכתב אם מחמת דבר אחר, וכשהייתי לפני הגאון חמדת שלמה, דיברתי אתו מזה שיע"פ דינא דמלכותא אין המכירה הלזו כלום, שמחשבים ללעג וקלס, וביניהם הן היהודי המוכר והן הנכרי הקונה יכולים לחזור, וסיים שלפי שנהגו לעשות ערב קבלן ע"פ מ"ש מהרש"ז [שו"ע הרב], אין בזה שום מיוחד ופקפוק כלל, וסיים שם: 'ובשטר מכירה שלי, נהגתי מאז לכתוב בו שאף אם הקנין אינו מועיל בדינא דמלכותא, יקנה ויזכה הנכרי בקנין המועיל בדינינו, ומאידך בעל התניא בסידורו כתב בנוסח שטר מכירת חמץ: 'הרשות נתונה להעתיק מכתב זה בלשון רוסיא באיזה מקום משפט הקיר"ה על נייך הארבא"ו, ולשלם נתינת הקיר"ה להיות תוקף מכתב זה כתוקף קאנטראקט הנעשה כנימוס ודת הקיר"ה, עכ"ל. הרי משמע שסובר שצריך שיהא תוקף גם ע"פ דיניהם].

5) ולכאורה צ"ע ממה שכתב הרב שו"ע בתשובה (נדפס בסוף הספר) שכל מה שמוכר לא נכלל בכלל הביטול משום שכמו שהפקר לזמן לא היה הפקר, ה"ה אמרינן כן לגבי ביטול [וביאר האחרונים, שענין ביטול גרע טפי מהפקר, משום שכל דין ביטול חמץ להרבה ראשונים הוא להראות שאין לו צורך בחמץ ואינו רוצה בה. ובזה שרוצה שיחזיר לו הנכרי את החמץ לאחר הפסח, נמצא א"כ שבמעשה המכירה שפעל הרי יש סתירה למציאות של ביטול], וע"כ מזהיר שם שיעשה את מעשה המכירה כתיקונה, ואי לאו הכי עובר בלאו של ב"י וב"ב. הרי מבואר שהחמץ שמוכר לא הוי בכלל הביטול, ואם לא עשה את המכירה כדינה עובר בכל יראה מן התורה, וכאן בשו"ע הרב מבאר שאפי' לא חלה המכירה אינו עובר באיסור כל יראה מה"ת, כיון שבמכירה יש גילוי דעת שאינו רוצה בחמץ. ויש שרצו לתרץ שהרב בתשובה חזר בו ממה שכתב בשו"ע הרב, אבל דחוק מאוד לומר כן, שהרי במכתבו פסק כדעתו והאריך בדיבורים חריפים, בו בזמן שהוא בעצמו סבור להיפך בשו"ע הרב.

על כן נראה בס"ד שיש בענין זה ב' נקודות: א) מה שנחלקו הפוסקים הביטול שאומרים 'כל חמירא' שמבטל בזה כל החמץ, האם נכלל בזה גם החמץ שמוכר לגוי. ונחלקו בזה גדולי העולם, ויש כמה טעמים לדעת הסוברים שלא נכללים בכלל הביטול.

ב) מה שיש לדון בכל מכירה לגוי אם אפשר שהיא בעצמה תועיל מדין ביטול, והיינו שבעצם מה שרוצה למכרו לגוי, הרי מגלה דעתו שאינו רוצה שהחמץ יהא שלו, וזה שכתב בשו"ע הרב (סי' תמח) שזה שמוכר החמץ לגוי יהא ג"כ כביטול, שכן מגלה דעתו שאינו רוצה את החמץ, ובעצם רוצנו למכור את החמץ לנכרי - אף אם לא חלה המכירה ע"פ דין תורה, הנה זה יועיל עכ"פ לענין גילוי דעת, ועיקר טענת השו"ע הרב במכתבו שביטול חמץ לא נכלל בו מה שמוכר לגוי, הוא משום שרוצה בחזרת החמץ לאחר הפסח, הרי יש בזה ריעותא שלא יהא חל הביטול, שכן הפקר לזמן לא הוי הפקר, ולכן אין לומר שהביטול יהי' על מה שמוכר, משום שאת מה שמוכר הרי רוצה שוב לאחר הפסח.

אבל בעת המכירה עצמו עכ"פ יש גילוי דעת שאינו רוצה בחמץ, ומועיל עכ"פ כמו אם ביטל, ואפילו שגילה דעתו שרוצה לאחר הפסח את החמץ, מ"מ הרי כלפי דין מקח וממכר אין חסרון במה שקונוהו בחזרה לאחר פסח, שכן עצם המכירה נעשתה לעולם, אלא שקונוהו אותה בחזרה לאחר הפסח, וכיון שיש לו דעת על עצם המכירה שלא יהא החמץ שלו, א"כ בזה גופא יש גילוי דעת שלא יהא החמץ שלו, והיינו שלגבי דין הפקר לא מהני גילוי דעת בכלל ביטול כיון שרוצה בחזרה, אבל אם גילוי הדעת שאינו רוצה את החמץ הוא מכוח המכירה שפיר חל גילוי הדעת, ואפי' אם לפי האמת לא הועילה המכירה,

ולפ"ז יש לבאר מה שכתב שם בתשובה, דמבאר שצריך לעשות את המכירה כדת, משום שבהמשך דבריו מביא לחדש שצריך למנות 'ערב קבלן' בכל מכירת חמץ, ומבאר שם שבלא"ה נחשב כמוכר במקצת מעות במה שאינו לוקח דמי כל החמץ שמוכר, ודינו כמו 'עילי ונפיק אזוזי' דלא הוי מכירה (כדיבאר הלן), ובזה לא שייך לומר הסברא שאפי' לא חלה המכירה יועיל עכ"פ מטעם גילוי דעת שרוצה שלא יהיה שלו במה שמוכרו (כמבואר בשו"ע הרב בס' תמח), שכן הכא גרע טפי, משום שטעמו שלא מהני הוא כנ"ל שאם לא עשה ערב קבלן הוי כמו 'עילי ונפיק אזוזי', והנה באופן דעייל ונפיק אזוזי איזי החסרון במה שחסר בגמירות דעת - שלא גמר להקנות, וא"כ כיון שיש חסרון בעצם גמירות דעתו, א"כ יש חסרון ג"כ בגילוי הדעת, שכן כל הסיבה שמבואר בס' תמח"ט שאינו עובר בכל יראה - הוא משום שיש כאן עכ"פ גילוי דעת, אבל בזה שעייל ונפיק אזוזי, משום שראינו שאינו רוצה כלל למכרו, שוב לא מהני.

6) ולכאורה הוא רק לפי שיטת הר"ן שביטול הוא מטעם גילוי דעת, או כשיטת הרמב"ן שמחשיבו כעפר, אבל לפי שיטת התוס' שביטול הוא מטעם הפקר, לכאורה הרי הביטול סתירה למעשה המכירה, שאם מפקרים לא שייך למכרם, ואם מכרם כבר שוב אינו יכול רשאי להפקירם.

ויל"ע אם יכול לעשות מכירה ממה נפשך, שאם חלה המכירה א"צ למעשה הביטול, ואם לא חלה המכירה הרי הוכלל החמץ בביטול. אלא שלפי מה שנתבאר לעיל הטעם שביטול מהני רק אם אינו רוצה בחזרה, שכן הפקר לזמן לא מהני אפי' מן התורה כמבואר בתשובת השו"ע הרב, לפ"ז הרי מבואר שהמכירה הוא כסתירה להביטול. שוב מצאתי מש"כ זקניני בליקוטי מהר"ח (סדר הנהגת ערב פסח) ז"ל: 'מה שאומר בכל חמירא אחר שריפת חמץ דביערתיה, עי' בשו"ת דבר משה (תניא סי' צח) בשם הגאון בעל יד יוסף, דר"ל - מה שביער מהבית ע"י מכירה והיתה שלא כדיו, עכ"ל. וכעין זה מבואר בחת"ס, ושו"מ בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח סי' מא) שמאריך בזה אם יכולים לומר שתועיל המכירה עם הביטול ביחד ע"י"ש, וכן מדייק בפסקי צמח צדק (לב ג) בדעת השו"ע הרב בתשובה, שכל החסרון של מכירה שאינו נכלל בכלל הביטול הוא מטעם הפקר לזמן, ומשמע שבלא"ה מועיל הביטול גם על מה שמוכר, והיינו דהוי כעין תנאי, שאם לא חלה המכירה - עכ"פ תועיל הביטול, ואם הביטול מועיל א"צ באמת למכירה.

בענין היתר שימוש במעות פקדון - ס' רצב

ובאמת בש"ך כתי' (על גליון השו"ע)
כתב דאירי שהיה קשורין בקשר
משונה.

עוד מצינו ביור"ד (קס"ח קס"ט)
המוסר מעות לשליח למסרם ליד אחר
אפילו מסר לו מעות מותרים, אסור
לו להשתמש בהם, כגון שהמלוה
עשה אותו שליח להוליך מעות ללוה
אסור להשתמש, כיון שלא מסרם
כדי שישהא בידו שום זמן, והובא
בחי' רעק"א, והוסיף דבקיבול השליח
אחריות הכל מותר.

והנתיבות (סי' קכ"א סק"י) הוסיף
דכ"ש כשנתן לו הלוה שיזכה עבור
המלוה שמיד נעשו המעות של מלוה
והיא המלוה לא הפקיד אצלו ואין כאן
הוכחה שאינו מקפיד (ועיי"ש שהשיג
על הש"ך (סקל"ה) שגם שליח מותר
להשתמש] וע"ע נתיבות (סי' קפ"ג
סק"ד) דגם בנתן מעות לשלוחו לקנות
סחורה אסור להשתמש במעות. וע"ע
נתיבות (סי' ש"א סק"ט) שנסתפק
במעות צבור שביד הגזבר אם דינו
כמעות מותרין.

וע' פתחי חושן (פ"ה הע' נ"ה) בשם
פוסקים - ערך שי, ואהבת חסד -
שדייקו מהא שמונת להשתמש" ולא
הזכיר "מותר להוציאם" יש להוכיח
שאין יכול להוציאם לגמרי, אלא צריך
לקנות בהם סחורה שתשאר מזומנת
לפניו בכל עת, ואסור להשקיעים
בפריעת חובות או קניות מאכלים,
(ויל"ע מדי הש"ך סק"ח וסק"ט)
ועיי"ש שמה שמכניס הכסף לחשבון
שלו בבאנק, אעפ"י שמשתמש בכסף
שבבאנק, וגם נהנה במה שמונה יותר
כסף בחשבון, אין זה בגדר השתמשות
בכל הנוגע לדינים אלו. אמנם אם
משתמש עם כל הכסף, ואינו משאיר
"יתרת זכות" כנגד דמי הפקדון, אעפ"י
שיש לו זכות למשיכת יתר כנגד דמי
הפקדון, הוי כמשתמש במעות הפקדון
עיי"ש, וע"ע שו"ת אג"מ (הו"מ ח"ב ס'
נג)

המשך בגליון הבא בס"ד

ובאופן שמונת איזו דין שומר יש לו,
ג] אופן החזרה. ז] הרויח במעות למי
הרויח.

האם מותר להשתמש?

כל מי שעסקו אם מעות כגון
שולחני, חנוני, רוב עסקיו ברבית, וכל מי
שצריך תדיר למעות, דכיון שהמפקיד
יודע שהוא צריך למעות תדיר ודאי
שאינו מקפיד בשימוש מעותיו.

וכל זה בתנאי שניכר שאינו מקפיד
שישתמשו בהן, כגון שהמעות אין
חתומות או קשורות.

אולם מצינו כמה אופנים שאסרו
להשתמש אף למי שצריך תדיר למעות.

ע' ש"ך סק"א, וכוונתו שנתן לו
מעות מתחילה בתורת פקדון אלא
שהוסיף לו תנאי שאם יעמוד לו אותה
סחורה יקח הפקדון לתשלומין תמורת
הסחורה, וע"ז כ' הש"ך שמייד כשאומר
שאינו רוצה להעמיד הסחורה אסור לו
להשתמש, ופסק מלהיות ש"ש, והוסיף
הש"ך שיכול לומר אח"כ שמעולם לא
היה בדעתו לתת הסחורה, וה"ז כאילו
מתחילה לא קיבל רשות להשתמש.
ע"כ.

ויש לעיין, למה אסור להשתמש
בהם כשאומר שאינו רוצה לתת
הסחורה, דכיון בתחלה לקח המעות
בתורת פקדון. [שהרי כך משמע מדי
הש"ך שמתחילה קיבלה בתורת פקדון
- ולא כהך דשומשי דקיבל מתחילה
בתורת מקח - באלה היאך יכול לומר
שמעולם לא קיבלו בתורת דמי מקח]
וכי משום שאומר שאינו רוצה לתת
הסחורה נתבטל משום כך תורת פקדון.

ואפשר לומר דהש"ך איירי באופן
שגם בפקדון אסור לו להשתמש,
כגון בצרורים או שהתנה כן בפירוש,
כדמוכח בסוף ד' הש"ך. אלא שמכיו
שיש תנאי נוסף שיכול להפוך הפקדון
למקח, מותר לו להשתמש כ"ז שיתכן
תורת מקח, ומיד כשאמר שאינו רוצה
בצד המקח שוב אסור לו להשתמש,

דנו הראשונים במה שונה שומר
השולח יד מסתם גזלן, או שואל שלא
מדעת ולמה הוצרכה התורה לחייב
שומר בשלח", אמאי ס"ד דיגרע מכל
איניש דעלמא, דלאו שומר, שמגביה
חפץ של חבירו ע"מ לגזילה, דמשעת
הגבהה, מתחייב באונסין, והא השלח",
נמי מתכוין לגזולו! וכידוע חידושו
של התרומת הכרי (ס' רצ"ב סק"ב)
בדעת רש"י ב"מ (מב.) ונתיבות (ס'
רצ"ב סק"ד) דחידשה תורה דשונה
דין שליחות יד בשומר מדין גזל. דגזלן
ממש הנוטל רכושו של אחר כגון כד
של שמן, בכונה להוציא מרשות
הבעלים רק חלק ממנו ולהניח השאר
עם אותו חלק לאחר מכן נשבר הכד
באונס ונשפך כל השמן משלם רק עבור
השמן שהתכוין לגזול. ואילו שומר
שנטל פקדון ע"מ לקחת לעצמו, אפילו
רק חלק ממנו, נעשה אחראי על כל
הפקדון, וכן נראה דעת השו"ע דנתחייב
בכל הפקדון אפילו כשלא מתכוין ליטול
רק מקצתו, משא"כ בגזלן.

וביאור הנתיבות (סק"ד) דכיון
שנשתמש בו, הרי גילה דעתו שמחזיקו
בהיתר תשמיש ומורה היתר לעצמו
להשתמש בעתיד בכלו. כל אימת
שידעה ומחזיק את הכל כפקדון
המותר בתשמיש ומשה"כ אף שנטל
רק מקצתו נעשה גזלן על כולו, וממילא
כלתה שמירתו על הכל.

ובדעת התוס' ע' תרה"כ (ס' רצ"ב
סק"ב ד"ה ויש לי לתמוה) חידש גדול
דשומר לעולם לא מחייב מתורת גזלן
בשומר יד כי כיד בעלים ואין הגבהתו
מוציאו מרשות בעלים, רק שגזה"כ הוא
שיש חיוב חדש על שומר והוא שולח
יד לחייב באונסין אע"ג שאין הגבהתו
קונה לו, ואי לאו דחדות רחמנא, לחייב
שלח"י בפקדון אף שמתכוין ליטול כולה
לא היה מחויב באונסין דגרע מאיניש
דעלמא.

ב) אולם מצינו במי שהופקד מעות,
שהתירו להשתמש באופנים מסויימים
ויש לבאר א] למה התירו להשתמש ב]

1) (וברמב"ן ורשב"א הובא בשיטמ"ק (מא.) משמע שמחלקים דגזלן ניטל ע"מ שלא לשלם ושלח"י נוטל ע"מ לשלם. וצ"ע, שהרי אפילו הגזול ע"מ
שלם דין גזלן לו, ע' בתרה"כ. ס' רצ"ב סק"ב)

- שאלות שנשאלו לאחרונה בהיכל ההוראה 'דבר המשפט' -

לאחר שהלווה אותו אדם מעות, אם מותר לו ליתן לו מעות עבור ההתרמה בעת ההלוואה.

תשובה: לענין איסור ריבית מוקדמת יש לעיין, שכן אינו ניתן לו עצמו מתנה, אלא ניתן צדקה עבור מוסד, ומצד שני הוא ניתן לו קורת רוח וטובת הנאה במה שבחר לתת לו סכום מעות. והנה, באיסור ריבית בעוד מעותיו בידו (בשעת הלוואה), מבואר שאסור ליתן למלווה אפילו טובת הנאה, אבל לענין ריבית מוקדמת מבואר שאסור ליתן לו דווקא דורון, אבל בזה שאינו ניתן לו דורון יש לעיין אם אסור. ולפי זה יש גם לעיין, האם אסור להחניף למלווה קודם ההלוואה ולדבר עמו, ולגבי איסור ריבית מוקדמת מבואר בהרבה פוסקים שאין בזה איסור ריבית דברים. וכן יש עוד סניף להקל מאחר שהם מעות לצורך מצות צדקה. אבל בעוד מעותיו בידו בוודאי יש להחמיר.

ולענין השאלה הב' אם מותר לראובן להזכיר לשמעון בעת שמבקש ממנו הלוואה שמבקש שילוווה עבור הטובה שעשה עמו, הנה לכאורה שזה נאסר, לפי שמבואר בשו"ע הרב שאסור ללווה להחניף ולהרבות בשבחי של המלווה בעת שמבקש ממנו הלוואה, משום איסור ריבית דברים, ולכאורה ה"ה בזה שתובע ממנו הלוואה בעבור הידידות שיש ביניהם על הטובה שעשה עמו, לכן הסברא נוטה להחמיר בזה.

שאלה: המנהג נתפשט שהיכלי התורה שרוצים לעשות קאמפייין התרמה עבור המוסדות, מטילים על כל אחד מחברי המוסד סכום מעות שיקבל על עצמו לגייס אצל חבריו ומכריו. והנה מעשה במי שנטל על עצמו סכום מעות, והיה בעל הבית שרצה ללוות מעות מאותו האדם הנ"ל, וחשב בעצמו שיתן לו מעות עבור ההתרמה, ולאחר כך יטיב לו לגשת אליו ולבקשו שילוווה מעות. והשאלה אם אין בזה משום איסור ריבית מוקדמת. עוד יש לדון אם

שאלה: ראובן עשה דבר טובה לשמעון חברו, ולאחר זמן בא ראובן ללוות מעות משמעון. ויש ב' חלקים בשאלה זו: (א) אם מותר לשמעון להלוותו לאחר שראובן עשה עמו טובה, האם יש בזה חשש של ריבית מוקדמת, (ב) אם מותר לו לראובן להזכיר לשמעון בזמן שמבקש ממנו שילוווה מה שעשה עמו חסד, ולכן מוכרח הוא להזכיר לו טובה.

תשובה: לשמעון מותר להלוות מעות לראובן, ואין בזה חשש של ריבית מוקדמת, שכן כל האיסור של ריבית מוקדמת הוא באופן שהלווה נותן מתנה למלווה עבור הלוואה, אבל כאן בזמן שעשה לו טובה, היה חסד של אמת בלא תשלום שכר, ולא כוון אז שילוווה מעות לאחר זמן, ועכשיו אם שמעון רוצה להלוותו עבור הטובה שעשה עמו ראובן, אין נחשב כאילו הופך את המתנה לריבית, ואין למתנה שום קשר להלוואה. ויתכן שמוותר לשמעון אפילו להזכיר לראובן שמה שמלווהו הוא עבור טובה שעשה עמו אז.

- על הפרק - בענין "מעטרא" באנק

בענין הנידון שדנו באחרונה בגליון דידן בחדשים העברו קבלנו מעסקן חשוב תשובה מהבאנק שטוענים שהיהודי אינו הבעלים אמיתי של הבאנק רק בעלים על קאמפאני וכו', אולם לענין בעלות של תורה כבר נפסק במנחת יצחק שאינו תלוי כמו דיניהם.

בענין הכרת הטוב

זה רק מהקב"ה בעצמו ובפרט אם יש להם כונת מעורבות לתועלת עצמם וכדו'.

וב"ה שהאיר ה' עיני ואקוה זה לאמיתתה של תורה, הדנה זה פשוט לכל שכשאדם לוקח חפץ מחבירו וכל אופני מקח וממכר ושכירות וכו', אדם קוצב לחבירו לקנות חפץ בשכר זה וכדו', ודאי מחויב מה"ת לשלם עד פרוטה אחרונה, ואם הוא הוא גנב, ואפי' שברור לכל שחפץ צריך להגיע לאדם זה ויש בו ניצוץ מנשמתו הכל אמת, אבל ודאי שצריך לשלם הכל, ולמה, מפני שכך התנה הקב"ה משום לשבת יצרה שיהא יושב בעולם, והזהירה התורה הרבה לאוין ועשין בדיני ממונות, והלא אמר להגר שרצה ללמוד כל התורה על רגל אחת וכו' כל מה שסני לחברך לא תעביד ואידך זיל גמור ועי' רש"י שם,

א"כ יש להתבונן שכשאדם עושה טובה עם חבירו בלי תקצוב תשלומין האם מגיע לו שלא 'לשלם' כלום הלא אם התנה שכר אזי אם לא ישלם פרוטה א' הוא גנב מה"ת, וכיון שלא הקציב פטור מכלום אתממה? אלא דזהו חיוב הכרת הטוב כלשונו של חוה"ל כנ"ל 'לשבחם והודאתם מיראה ומאהבה אותם להשיב להם גמולם' דהיינו שא"צ לשלם הסכום והאופן שמשלם מי שמקציב שכר עם הקונה אבל מ"מ צריך להשיב לו כראוי לטובה זו,

ולפ"ז נמצא שפיר דאף דהמטיב כיון לטובת עצמו כנ"ל לדחות צער מעל נפשו או לתקנת ממונו (כלשון חוה"ל הנ"ל) מ"מ חייב להשיב לו גמולו ואדרבה בזה ודאי צריך להשיב דכל הטובה הי' בשביל הגמול א"כ דמי למקח וממכר בלי תקצוב סכום קצוב, וכן ראינו בכמה מקומות בחז"ל ובשו"ע דכן דרך העולם לעשות טובות זה לזה כדי שפבעם הבא או בסיבות שונות ישיב לו גמולו ועי' יו"ד סי' ק"ס בט"ז שם סק"ה, דיש אופן דלא אמרי' דהוי רבית ממון מטעם זה, (והיינו שמלוה אומר ללוה כשיבא פלוני הכנסיהו ותן לו לאכול וכו', ואפי' הכי אינו רבית ממון משום דרך העולם ליתן לאכול ולשתות לאדם כדי שכשוהו יבא למקום פלוני יתן לו לתשלום גמול ג"כ לאכול ולישון)

להודות ולהכיר טובה לאדם אשר עשה לו טובות כש"כ להבורא ית"ש וכו', וז"ל "וכבר נראה ממה שהקדמנו כי כונת כל מטיב לזולתו מבני אדם הוא לתועלת עצמו תחילה, ולקנות קישוט נאה לעולם הזה או לעולם הבא, או לדחות צער מעל נפשו, או לתקנת ממונו, ואין כל זה מונע 'משבחם והודאתם מיראה ומאהבה אותם ומהישיב להם גמולם' אע"פ שהטובה ההיא שאולה בידם, והם מוכרחים להשיב בה כאשר זכרנו וטובתם אינה תמידית ולא נדיבותם נמשכת וחסידותם מעורבת עם כונת תועלת נפשם, או לדחות ההיזק ממנה' עכ"ל"ק.

ומתחילה הייתי סובר שהכרת הטוב לבריות הוא כמו שכ' החינות במצות כיבוד או"א שע"י שייכבדו יבא לכבוד גם הקב"ה, וכן בספה"ק כלי יקר פר' יתרו על פסוק כבוד את וגו' כ' על למען יאריכון ימך, דלמה השכר יאריכון ימך על מצוה זו אלא ע"י שייכבד או"א יבא לכבוד גם הקב"ה ולשמור התורה"ק ועי"ז יאריכון ימך עכ"ד, וכן הוא באמת הכרת הטוב ג"כ בדרך הזה, שע"י שיכיר מי שנתן לו יכיר שהכל מהקב"ה ונדר כל, אולם אח"ז האיר אותי כק"ד הרהגה"צ ר' בעריש מייזליש שליט"א מווייטצען לאנדאן מד' החוה"ל שמשמע בהד' מדבריו שהם ב' דברים דחיוב הכרת הטוב לבנ"א הוא חיוב בפנ"ע, וכן הראה לי מ"ש מרן בחיד"א בספרו מדבר קדימות בהכרת הטוב והובא בס' תורת החיד"א פר' תצא על הפסוק על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך צאתכם ממצרים, גודל החיוב של הכרת הטוב, ומביא שם דברים כדרבונות ממאמרי ועובדות חז"ל וידוע מאמרי חז"ל לגבי משה רבינו במכות במצרים וכן שמענו וראינו מצדיקים אמתיים במה שעשו להכיר טובה,

וכן שמעתי מפ"ק כק"ז הגה"ק שליט"א אודות מידת הכרת הטוב המופלגת של מרן מהר"א במעלזא זי"ע שאחר כמו עשרים שנה דא' עשה לו טובה קטנה שבקטנות הכיר לו טובה באופן שלא כדרך הטבע, וכן יש אלפי עובדות מצדיקים הקודמים זי"ע ועכ"ל"א בענין זה, אולם עדיין לא מצאתי טעם נכון לזה ואדרבה כל מה שאדם בוטח בה' יודע

צריכם להבין דמהו ההסבר 'על מצות הכרת הטוב' דהלא אנו מאמינים בני מאמינים שהכל הוא בהשגחה פרטית, וכל ממון וכל טובה משאר מיני טובות שמקבלים מבנ"א הכל הוא בהשגחה עליונה, כמאמר תפילתו של מרן בעל אור לשמים זי"ע 'וכל יושבי תבל יעמדו לימיני להושיענו ולתמוך נפשי מבלעדי עוזך ועזרתך אין עזרה וישועה' וכל חפץ שיש לאדם יש בו ניצוץ משורש נשמתו כמו בבאר מים חיים פר' ויקרא"ה אדם כי יקריב מכם, והרבה מימרות כע"ז מובא בדרך זה, א"כ כעת למה יש מצוות הכרת הטוב, בשעת מעשה יאמר לו בסבר פנים יפות אבל אח"כ למה יהא חיוב להשיב כדרך צדיקים ובע"ב וכל ישראל וכו', ובאמת יש להבין 'מהו השיעור באמת למצות הכרת הטוב', וגם יש מקום לעיין באופן שהנותן התכוין רק לטובת עצמו כדי לקבל הטבה אח"כ ממקבל מתנה האם ג"כ יש מידות הכרת הטוב, או"ד דוקא אם התכוין רק לשם טובה, משא"כ באופן הנ"ל אין שייך מצוות הכרת הטוב וכו',

והנה בספה"ק חובת הלבבות שער הבטחון פרק ד' כ' שם זי"ל 'ואמר א' מן החסידים אני תמה וכו' ויותר אני תמה ממי שקבל טרפו ע"י אחר, מוכרח לתת לו (בהשגחה מן השמים כנ"ל) ויכנע לו ויפסיהו וישבחהו, ואם לא יבואהו הטרף על הפנים, אשר סבב עליהם, אפשר שטרף יומו כבר קדם אצלו והוא ברשותו או שבא לו על פנים אחרים' עכ"ל"ק, והו כעין דברינו דאין מקום להכנע לו וכו', אולם הגר"י עמדין בהגהותיו לחוה"ל הקשו ע"ז הרבה מכמה פסוקים מתנ"ך ומימרות מחז"ל גודל החיוב של הכרת הטוב וכלשונו 'על אחת כמה וכמה להודות למיטב חובה היא וודאי, אולם במקום אחר כ' בעל חוה"ל מגודל חיוב הכרת הטוב, וראיתי שם בה' מהרא"ז מרגלית (בעל מטה אפרים) דכ' דהודאה לאדם שעשה לו טובה היינו על בחירתו הטוב.

ועוד דבחוה"ל 'בפתיחה לשער עבודת אלקים' מביא כמה פסוקים מנביאים גודל החיוב של הכרת הטוב במשלי ואיוב, ואח"כ מסיים שכמו שהאדם מחויב

ויסוד ברור לזה הוא מה שציוה התורה **ק בפר' משפטים ובפרק השואל בב"מ** 'דשואל חייב באונסים' מ"ט כיון 'דכל הנאה שלו' ופי' הדברים הוא דהנה כשהבמה מת אמרין מ"ל הכא ומ"ל התם הלא גם בבית המשאל הי' יכול למות ולמה יתחייב השואל אלא כיון שכל הנאה שלו דהיינו שרק השואל נהנה ואין המשאל נהנה כלל ולכן מתחייב עצמו לשלם באונסים מפני שנהנה מחבירו צריך לשלם, וכן מבואר ביותר כן בחידושי הר"ם שם.

ויותר מזה בשוכר דקי"ל שוכר כשו"ש וחייב בגניבה ואבידה, וזה ג"כ פלא הלא גניבה הוא קרוב לאונס, ויכול ג"כ שיארע אצל המשכיר, ובשלמא בשו"ש י"ל דע"ז משלם לו שיקבל עליו שמירה, אבל שוכר כשוכר כלי או קרקע ומשלם לו כראוי, למה יתחייב לשלם כשגנב ישבר החלון או הפתח בכלי אומנות שלו ויכניס לביתו לגנוב כשזה הדבר הי' יכול להתהוות רח"ל גם אצל המשכיר ולמה יתחייב, וקשיא זה

הי' קשה לרבינו הסמ"ע וז"ל ברס"י ש"ז סק"א ד"ה דינו כשו"ש 'ואע"ג דיהיב ליה שכר פעולתו מ"מ בהנאתו שנהנה ממנה נעשה שו"ש, ואי לא דיהיב שכר הו"ל חייב באונסים כשואל' ורצ"ל דבשואל חייב אפ"ל באונסים מפני שכל הנאה שלו ובשו"ש לא חייב כ"כ אבל חייב בגניבה ואבידה כיון שנהנה מתחייב עליו לשלם אפ"ל דבר שהיה יכול להיות אצל הבעלים ולכן שוכר ג"כ חייב בגניבה ואבידה.

ולפי הסבר זו במידת הכרת הטוב יצא כמה דיקדוקים מעשה, (א) דבין התכוין חבירו בטובתו לשם שמים ובין שהתכוין לטובתו חייב להשיב לו גמולו ואדרבה אז יש חיוב יותר. (ב) הכרת הטוב הוא ענין תשלמין ולכן התשלומין על טובה בחינם הוא לפי דרך בנ"א שיחשב כהשבת גמול פעמים הוא דבר פחות כגון לתת לו כבוד וכדו' ופעמים שהוא דבר השוה שחבירו עשה לו עוד כגון שבא לשמחתו וכן הדרך בנ"א בחתונה ברויוול שכותבין ואי"ה בשמחתכם וכו'. (ג) בזה מובן יותר למה

הצדיקים הקפידו כ"כ להכיר טובה, שכן עשו ג"כ כשלקחו דבר שהורי הוא חלק ממשאו ומתן באמונה, וכן הקפידו שלא ליקח טובה בחנם מגוים ובזה היה עוד טעם. (ד) כשאחד מביא גליון מיוחד של ד"ת לביהמ"ד בשביל שרוצה לעיין בו ואח"כ מניח אותו על שלחנו, או א' נוטל ספר מאוצר הספרים של הביהמ"ד ואח"כ מניחו על מקומו בביהמ"ד ובא א' ועיין בספר, פשוט דבזה לא שייך הכרת הטוב ואדרבה בזה צריך לעבוד יותר להשריש בקרבו אמונה בהשגחה פרטית שחבירו הביאו כדי שהוא יהנה מהם. (ה) מי שנותן לחבירו היט' ש.ליפ"ט פעמים שדי להשיב לו ע"י שמודה על טובתו ודי ופעמים שהי' טירחא או שהרי קצת דרך ארוכה והמנהיג אינו ידול לדבר על הטלפון למי שרוצה כראו וכדו' אזי הגמול יותר וכו'. (ו) פעמים שהכרת הטוב הוא על "טובת הנאה" כגון מי ששכיר אצל מוסד או בעה"ב והי' יכול לפטרו וכדו'.

◆ רני ושמחי ליעקב ◆

יגל יעקב ב כסימן טוב ומזל טוב אמר"י פינו מקרב הלב, שבחי תורה יקרב, בעידן הדרוונא יאמר"י ליעקב, ברכותינו החמות אמירא, דכוונתא, להאי מעלתא, יודו משפטי"ך ליעקב ותורתך לישראל, בחדס לאברה"ם דולה ומשקה לכל, הוא הגבר אשר עשה יסוד מוסד לכוללינו וממנו פינה וממנו יתר, מקום עולה של תורה ובאהבתה ישנה תמיד בר אבהן ובר אוריין רחים ומוקיר רבנן ואיהו גופי' חד מנהון

הה"ח ר' **יעקב מאיר**
דרייפוס שליט"א

לרגל שמחת ארוסי בתו שתחי'

ממרום ברכה יוסיף ה' ככה רב ששון ושמחה לדרות רב נחת כנפן פורת, ואמת המים עוברת תחת, בית נאמן בישראל ע"ד התורה והחסידות, טללי שפע בעידן האי, וברכות עד בלי די, בני חי ומזוני, בעזרת יתברך קל חי, עד ביאת בן דוד כב"א.

כעתידת וברכת השמחים בשמחתו
רבני ולומדי הכולל

◆ פדנס השבוע ◆

דידיט רודף צדקה חסד עין טוב ומדכה
פעלים לתורה הרבני הנגיד
ר' ברוך משה
מאשקאודיטש שליט"א

◆ פדנס השבוע ◆

הרבני הנגיד
הה"ח ר' **בנימין שטערן** שליט"א
ראד"ק ודדאק"ח

◆ ברכת מזל טוב ◆

לידידיט הרבני הנגיד שמו הטוב הולך
לפניו בצדקותיו הדי"ח
ר' **משה פסח הירשלער** שליט"א
לרגל שמחת הולדת בתו
דיא רעוא מן קדם אבהון דשמאי שרודה
ממשה רוב נחת ומכל יצ"ח